

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium
otsus
algtekst
21.06.2019
RT I, 27.06.2019, 2

Täitemenetluse seadustiku § 100 lõike 4 teise lause põhiseaduspärasuse kontroll

Vastu võetud 21.06.2019

RIIGIKOHUS PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEEGIUM

KOHTUOTSUS Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	5-19-28
Otsuse kuupäev	21. juuni 2019
Kohtukoosseis	Eesistuja Villu Kõve, liikmed Ivo Pilving, Peeter Roosma, Malle Seppik ja Tambet Tampuu
Kohtuasi	Täitemenetluse seadustiku § 100 lõike 4 teise lause põhiseaduspärasuse kontroll
Menetluse alus	Harju Maakohtu 5. aprilli 2019. a määrus tsiviilasjas nr 2-19-3234
Menetlusosalised	Riigikogu Õiguskantsler Justiitsminister IdeaFood OÜ Kohtutäitur Risto Sepp Hüpoteeklaen AS Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

Tunnistada täitemenetluse seadustiku § 100 lõike 4 teine lause põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles kohtutäituril puudub täitemenetluses toimunud enampakkumisel osalenu tasutud tagatisraha tagastamise üle otsustamisel kaalutusõigus küsimuses, millises ulatuses tuleb tagatisraha tagastada selle tasunud isikule ning millises kanda Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja eelarve ühisossa.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. Kohtutäitur Risto Sepp (edaspidi ka kohtutäitur) alustas Hüpoteeklaen AS (edaspidi ka sissenõudja) täitmisavalduse alusel võlgnike suhtes täitemenetluse. Kohtutäitur kuulutas välja Harjumaal Viimsi vallas asuva kinnistu enampakkumise alghinnaga 67 500 eurot ning määras täitemenetluse seadustiku (TMS) § 83 lõike 1 alusel tagatisrahaks 10% ostuhinnast ehk 6750 eurot.

2. IdeaFood OÜ (edaspidi ka avaldaja) tegi taotluse enampakkumisel osalemiseks ning tasus kohtutäituri arvelduskontole tagatisraha 6750 eurot. Avaldaja tegi 12.–19. detsembril 2018 toimunud enampakkumisel kõrgeima pakkumise 89 500 eurot ning tasus kohtutäituri arvelduskontole TMS § 93 lõike 2¹ alusel veel 2200 eurot, mis koos 6750 euro suuruse tagatisrahaga moodustas ühe kümnendiku ostuhinnast.

3.2. jaanuaril 2019 esitas avaldaja kohtutäiturile taotluse pikendada ostuhinna tasumise tähtaega 15 päeva võrra vajaduse tõttu võtta ostu osaliseks finantseerimiseks laenu. Kohtutäitur pikendas ostuhinna tasumise tähtaega TMS § 93 lõike 6 alusel kuni 18. jaanuarini 2019. 17. jaanuaril 2019 pikendas kohtutäitur TMS § 44 alusel ostusumma tasumise tähtaega avaldaja palvel ja sissenõudja nõusolekul 25. jaanuarini 2019. Avaldaja selleks tähtpäevaks ostusummat ei tasunud, tuues põhjenduseks, et ostu osaline finantseerija nõudis elamule kasutusluba, mille nõudmine ega puudumine ei olnud avaldajale teada.

4.28. jaanuaril 2019 kuulutas kohtutäitur TMS § 99 lõike 1 punkti 3 alusel enampakkumise nurjunuks ning määras endale kohtutäituri seaduse (KTS) § 45 lõike 1 alusel kohtutäituri lisatasuks 322 eurot 20 senti (sh käibemaks 20%) ehk 3% 8950 eurost (avaldaja tasutud tagatisraha 6750 eurot + täiendavalt tasutud 2200 eurot). Kohtutäitur kandis Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja (edaspidi ka koda) arvelduskontole TMS § 100 lõike 4 alusel 8627 eurot 80 senti (8950 eurot – 322 eurot 20 senti).

5.30. jaanuaril 2019 esitas avaldaja kohtutäiturile tema tegevuse peale kaebuse, milles leidis, et kohtutäitur on tagatisraha suuruse, mis oli aluseks tema lisatasu ja koja eelarvesse kantava summa määramisele, valesti arvanud. Teiseks leidis avaldaja, et isegi kui kohtutäitur määras tagatisraha suuruse õigesti, oli kojale kantav summa liiga suur.

6. Kohtutäitur rahuldab 18. veebruari 2019. a otsusega kaebuse osaliselt, tunnistas arvutusviga, kandis avaldajale tagasi 2200 eurot ja määras endale kohtutäituri lisatasuks 3% tagatisrahast (6750 eurot) ehk 243 eurot (sh käibemaks 20%). Muus osas jättis kohtutäitur kaebuse rahuldamata viitega TMS § 100 lõikele 4 kui kehtivale normile ning jättis otsusega ülejäänud tagatisraha 6507 eurot (6750 eurot – 243 eurot) kojale.

7. Avaldaja esitas 28. veebruaril 2019 Harju Maakohtule kaebuse kohtutäituri 18. veebruari 2019. a otsuse peale osas, milles kohtutäitur jättis 6507 eurot kojale, ning taotles tunnistada kohtutäituri tegevus ebaseaduslikuks osas, millega kohtutäitur jättis rahuldamata avaldaja kaebuse, millega ta taotles tagatisraha tagastamist.

8. Kaebuse põhjenduste kohaselt on tagatisraha 6750 eurot enampakkumisel osalenu nn karistamiseks väga suur ja 6507 euro kandmine koja arvelduskontole põhjendamata. Avaldaja eesmärgiks ei olnud enampakkumist nurjata. Avaldaja soovis enampakkumisel vara omandada, kuid takistuseks sai asjaolu, et enampakkumisel müüdaval kinnistul asuval elamul puudus kasutusluba. Puudub mõistlik põhjendus, miks peaks sellises olukorras avaldaja arvel rikastuma koda. Enampakkumisel osalejate distsiplineerimise eesmärgi teeniks ka väiksem tagatisraha. Nendel põhjustel taotles avaldaja TMS § 100 lõike 4 põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamist ausa menetluse ja avaldaja põhiseaduslike õiguste rikkumise tõttu. Oma seisukoha toetuseks viitas avaldaja Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. oktoobri 2015. a otsusele asjas nr 3-2-1-66-15.

9. Harju Maakohus võttis kaebuse menetlusse ning kaasas Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja.

10. Sissenõudja leidis, et avaldaja väide kasutusloa puudumise kohta on paljasõnaline ning tema eesmärk oli enampakkumine nurjata. Seega pidi avaldaja arvestama võimalusega, et kui ta ostuhinda ei tasu, kaotab ta tagatisraha. Küll ei ole õige ostja tasutud tagatisraha kandmine kolmanda, menetlusse mittepuutuva isiku kontole. Tagatisrahast võib kinni pidada kohtutäituri lisatasu, ent ülejäänud tagatisraha tuleb arvestada võlgniku nõude katteks ja tasuda sissenõudjale. Menetlusvälised isikud ei tohi rikastuda enampakkumise nurjumisest olukorras, kus tagatisrahast on võimalik vähendada võlgniku kohustust ja rahuldada sissenõudja nõuet. Seega on riivatud võlgniku ja sissenõudja omandiõigust ning riivet ei saa pidada proportsionaalseks. Täitemenetluse eesmärk peab olema sissenõudja nõude rahuldamine, mitte talle kahju tekitamine. Ka paljud pankrotihaldurid ei kannata tagatisraha koja eelarve ühisossa, vaid loevad tagastamata tagatisraha pankrotivara hulka ning samasugune õigus peab olema tagatud ka kohtutäiturile. TMS § 100 lõige 4 on vastuolus nii põhiseaduse (PS) §-ga 32 kui ka PS §-st 14 tuleneva õigusega ausale menetlusele.

11. Kohtutäitur jäi oma 18. veebruari 2019. a otsuses märgitu juurde.

12. Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda märkis esiteks, et kohtutäiturile võlgniku vara puuduste eest vastutuse panemine on vastuolus täitemenetluse eesmärgiga. Kuna tagatisraha määramise eesmärk on enampakkumisel osalejate distsiplineerimine, ei ole selle tagasikandmine ostuhinna tasumise kohustust rikkunud enampakkumise võitjale põhjendatud. Samuti ei ole põhjendatud rahuldada täitemenetluses tagatisrahast sissenõudjate nõudeid, kuna sellisel juhul rikastuks võlgnik kolmanda isiku arvel. Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda on avalik-õiguslik juriidiline isik, kelle eelarvesse kantakse tagatisraha ameti- ja kutsekogu ühise tegevusega seotud kulude katteks alates koja loomisest 1. jaanuaril 2010. Enne seda tuli tagatisraha maksta riigieelarvesse.

13. Harju Maakohus rahuldab 5. aprilli 2019. a määrusega avaldaja kaebuse kohtutäituri 18. veebruari 2019. a otsuse peale, tühistas selle osas, millega kohtutäitur otsustas jätta tagatisraha 6507 eurot kojale, ning kohustas avaldaja kaebust selles osas uuesti läbi vaatama. Seejuures tunnistas Harju Maakohus põhiseadusvastaseks TMS § 100 lõike 4 osas, milles see näeb ette tagastamata jäetud tagatisraha kandmise koja eelarve ühisossa ega võimalda tagatisraha tagastamise üle otsustamisel teostada kaalutusõigust.

14. Harju Maakohtu põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus registreeriti Riigikohtus 5. aprillil 2019 ja see sai numbriks 5-19-28.

HARJU MAAKOHTU MÄÄRUS

15. Kohtuasja lahendamisel on otsustava tähtsusega küsimus, kas TMS § 100 lõike 4 teine lause on põhiseadusega kooskõlas. Kuna juhul, kui TMS § 100 lõike 4 teine lause on põhiseadusega vastuolus, tuleks esitatud kaebus rahuldada ja kohustada kohtutäituri tagatisraha koja eelarvesse kandmise küsimust uuesti läbi vaatama, on see praegusel juhul asjassepuutuv.

16. Riigikohus leidis 21. oktoobri 2015. a otsuses asjas nr 3-2-1-66-15, et TMS § 100 lõike 4 teine lause võib olla vastuolus PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigusega osas, milles see näeb ette tagastamata jäetud

tagatistrahaga kandmise kohta eelarve ühisossas, kuna võib kahjustada pankrotivõlausaldajate omandiõigusega kaitsitud huvi saada rahuldatud pankrotimenetluses tunnustatud nõue. Mõistlik oleks lugeda tagastamata jääv tagatistrahaga pankrotivara hulka. Lisaks võib TMS § 100 lõike 4 teine lause olla PS-ga vastuolus põhjusel, et ei näe tagatistrahaga tagastamise üle otsustamisel ette kaalutusõigust ega võimalda kaaluda tagatistrahaga osalist või täielikku tagastamist juhtudel, kui ostja on teinud ostuhinna tasumisel endast oleneva.

17. Need Riigikohtu seisukohad on asjakohased ka praeguses asjas. Säte, mis näeb ette täies ulatuses ja ilma kaalutusõigusega avaldaja tasutud tagatistrahaga kandmise kohta eelarve ühisossas, riivab nii avaldaja kui ka võlgniku ja võlausaldaja omandiõigust. Kui tagatistrahaga ei kantaks kojale, oleks sellest võimalik vähendada ka võlgniku kohustust ja rahuldada sissenõudja nõuet. Samuti riivab vaidlusalune säte PS §-s 14 sätestatud õigust ausale menetlusele, kuna ei võimalda kohtutäituril kaaluda tagatistrahaga täielikku või osalist tagastamist, kui ostjal ei olnud enampakkumise nurjamise eesmärki.

18. Vaidlustatud säte on formaalselt põhiseadusega kooskõlas.

19. Vaidlustatud säte täpsem legitiimne eesmärk on raskesti tuvastatav. TMS § 100 lõike 4 teine lause kehtestati 10. jaanuaril 2013 vastu võetud täitemenetluse seadustiku ja kohtutäituri seaduse muutmise seadusega, mille eelnõu seletuskirja kohaselt aitab prognoosimatute tulude, nagu tagatistrahaga kandmine kohta eelarve ühisossas paremini tagada koja arengut ning teenib kõigi koja liikmete ühiseid huve. Seega ei saa tegemist olla prognoositava tuluga täitemenetluse kättesaadavuse tagamiseks ning isemajandava kohtutäiturite süsteemi rahastamiseks, mis on näiteks kohtutäituri tasude eesmärkideks. Ka ei näe kohus, kuidas aitas varasem regulatsioon, mille kohaselt kanti tagastamata tagatistrahaga riigieelarvesse, kaasa eesmärgile anda täitemenetluses nii kaitse võlgnikule kui ka tõhus nõuete maksmapaneku süsteem sissenõudjale. Täitemenetluse eesmärk ei saa olla kolmanda isiku rikastumine ning võlgnikule ja sissenõudjale kahju tekitamine. Jääb ebaselgeks, millisel eesmärgil on vajalik võimaldada kojale prognoosimatuid lisatulusid.

20. Kuna vaidlusalune säte soodustab eelduslikult legitiimset eesmärki motiveerida enampakkumisel osalejaid õiguskuulekalt ja heauskselt käituma, on see viimase saavutamise abinõuna sobiv. Tagatistrahaga kandmine kohta eelarve ühisossas ei ole aga vajalik, kuna sama eesmärki on võimalik saavutada ka mõne täitemenetluse osalisi vähem koormava abinõuga, näiteks andes kohtutäiturile tagatistrahaga tagastamise osas kaalutusõiguse. Samuti teeniks seda eesmärki sama efektiivselt, kuid täitemenetluse osalisi vähem koormavalt see, kui tagastamata jäetud tagatistrahaga kasutatakse näiteks sissenõudja nõude rahuldamiseks. Igatahes ei ole abinõu oma eesmärgi saavutamiseks mõeldud. Eesmärk motiveerida enampakkumisel osalejaid õiguskuulekalt ja heauskselt käituma ei kaalu üles avaldaja, võlgniku ja sissenõudja omandipõhiõiguse ja põhiõiguse ausale menetlusele riivet.

21. Kohus ei võta seisukohta väidete suhtes, mis puudutavad enampakkumise nurjumise ja ostuhinna tasumata jätmise põhjuseid, kuna kohtutäitur ei ole selliseid väiteid analüüsinud ega tagatistrahaga võimaliku tagastamise osas kaalutusõigust teostanud. Asja uuel läbivaatamisel on kohtutäituril võimalik anda hinnang ka kaebaja nendele väidetele.

MENETLUSOSALISTE ARVAMUSED

Riigikogu

22. Riigikogu nimel esitasid arvamuse põhiseaduskomisjon ja õiguskomisjon.

23. Riigikogu põhiseaduskomisjon leiab, et TMS § 100 lõike 4 teine lause on põhiseaduspärane. Sellest tulenev kohustus kanda enampakkumise nurjumise korral tagatistrahaga kohta eelarve ühisossas on seadusandja õiguspoliitiline otsustus. Regulatsiooniga soovitakse tagada täitemenetluse kättesaadavus ja rahastamine riigieelarvelisi vahendeid kasutamata.

24. Ühisel eelarveosas kajastatakse koja kui kohtutäiturite kutsetegevust edendava ja nende rahastatava avalik-õigusliku juriidilise isiku ülalpidamiskulu ning vastavatest summadest ei sõltu ühegi konkreetse kohtutäituri tulu.

25. Tagatistrahaga arvel sissenõudja nõude rahuldamine ei ole õigustatud, sest sellisel juhul täidaks võlgniku kohustusi sissenõudja ees isik, kes ei ole vastava õigussuhte pooleks. Omandiõigust puudutavate erinevate õigussuhete selline sidumine ei ole põhjendatud.

26. TMS § 100 lõike 4 teine lause mõjutab enampakkumisel parima pakkumise teinud isiku varalisi õigusi, mida kaitseb PS § 32. Sellise piirangu eesmärk on tagada, et enampakkumisel osaleksid isikud, kes tegelikult soovivad ja on võimelised pakutavat asja ostma, ja selle kaudu saavutada kiire ja tõhus täitemenetlus. Meede on selle eesmärgi saavutamiseks sobiv.

27. Kui tagatistrahaga tagastatakse, väheneks vastava kohustuse distsiplineeriv mõju. Kui tagatistrahaga tagastamise üle saaks otsustada kohtutäitur, kaasneks talle vastav põhjendamiskohustus ja -koormus ning võiks tekkida ajend kohtutäituri mõjutamiseks ehk võimalus subjektiivselt otsustamiseks. Seega on meede vajalik.

28. Enampakkumise tingimused, sh asjaolu, et ostuhinna tasumata jätvale võitjale tagatisraha ei tagastata, on avalikud ja kõigile enampakkumisel osalejatele ette teada. Ka on asja omandada soovival isikul õigus sellega enne tutvuda ning otsustada, kas ta soovib enampakkumisel osaleda või mitte. Enampakkumisel osalemine ei ole kohustuslik. Kui pakkuja võimetus asja eest tasuda selgub pärast enampakkumise võitmist, on tegemist riski realiseerumisega, mille minimeerimiseks vaidlusalune säte on kehtestatud. Seetõttu on regulatsioon mõeldukas.

29. TMS § 100 lõike 4 teine lause ei riiva ülemäära ka PS §-st 14 tuletatud õigust ausale menetlusele. Kohtuasja materjalidest ei nähtu, et TMS § 83 lõike 1 alusel määratud tagatisraha või selle suurus oleks põhjendamatu või selle vaidlustamine takistatud. Tagatisraha tagastamisega sarnane tulemus oleks võimalik saavutada ka tagatise suuruse või selle määramise vaidlustamise teel.

30. Riigikogu õiguskomisjon leiab samuti, et TMS § 100 lõike 4 teine lause on põhiseadusega kooskõlas. Tagatisraha kui prognoosimatu tulu kandmine koja eelarve ühisossa teenib legitiimset eesmärki tugevdada isemajandavat kohtutäiturite süsteemi ning tõhustada koja tegevust lisarahastuse kaudu. Selle võimaldamine on vajalik, arvestades, et kohtutäiturite tasusid on vähendatud, ent koja ülesandeid ja rahastamismudelit pole muudetud. Lisaks on TMS § 100 lõike 4 teisel lausel enampakkumisel osalejate distsiplineerimise eesmärk.

31. Kuna TMS § 100 lõige 4 näeb lisaks vaidlustatud lausele ette, et võlgnikul on õigus esialgselt ostjalt sisse nõuda viimase pakutud hinna ja kordusenampakkumisel pakutud hinna vahe, ei kahjusta vaidlustatud norm võlgniku ega sissenõudja õigusi.

32. TMS § 100 lõike 4 teine lause ei riku ka PS §-s 14 sätestatud ausa menetluse põhimõtet. Tagatisraha kaotamine on esialgse ostja jaoks seaduses selgelt määratud õiguslik tagajärg, mille puhul ei ole tähendust, et ostjal puudus enampakkumise nurjamise eesmärk. Kaalutusõiguse puudumine on põhjendatud, sest selle võimaldamine oleks vastuolus enampakkumises osaleja distsiplineerimise eesmärgiga, kahjustaks täitemenetluse efektiivsust ning looks tarbetuid kaebevõimalusi. Kohtutäitur ei saa asuda õigusemõistja rolli, tuvastades enampakkumisel osaleja motiive, hinnates tema maksevõimet ning seda, kas ta soovis enampakkumist nurjata või mitte.

Õiguskantsler

33. Õiguskantsler leiab, et TMS § 100 lõike 4 teise lause osa, mis näeb ette tagastamata jäetud tagatisraha kandmise koja eelarve ühisosasse ega võimalda tagatisraha tagastamata jätmise üle otsustamisel kaalutusõigust teostada, on põhiseadusega kooskõlas.

34. TMS § 100 lõike 4 teine lause on asjassepuutuv, sest selle normi põhiseadusele mittevastavuse korral pidanuks kohus otsustama teisiti.

35. Tagatisraha tagastamata jätmise riivab ostuhinna tasumise kohustust rikkunud isiku PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust. Tagatisraha tagastamata jätmist ei tule käsitada võlgniku ega sissenõudja omandiõiguse riivena, sest ostuhinna tasumise kohustust rikkunud isiku ja sissenõudja vahel puudub õigussuhe. Enampakkumine toimub avalik-õiguslikus suhtes.

36. Tagatisraha tagastamata jätmise legitiimne eesmärk on distsiplineerida enampakkumisel osalejaid ja vältida enampakkumiste nurjamist.

37. TMS § 100 lõike 4 teise lause osa, mis ei näe tagatisraha tagastamise üle otsustamisel ette kaalutusõiguse teostamise võimalust, on põhiseaduse §-s 32 sätestatud omandipõhiõiguse ja PS §-s 14 sätestatud õiguse ausale menetlusele proportsionaalne piirang.

38. Enampakkumisel osalemine on isiku teadlikult võetud äririsk, mille korral tuleb arvestada sellega kaasnevate õiguslike tagajärgedega, nagu tagatisrahast ilmajäämine või kohustus tasuda hinnavahe, kui järgmisel enampakkumisel müüakse asi odavamalt hinnaga. Kohustus kontrollida müüdava asja puudusi lasub ostjal.

39. Kaalutusõigus on olemas tagatisraha suuruse määramisel ning tagatisraha suuruse määramise otsus on ka tagantjärele vaidlustatav. Kaalutusõiguse andmine tagatisraha tagastamise üle otsustamisel võib kaasa tuua olukorra, kus tagatisraha ei täida enam eesmärki tagada aus enampakkumine ja kiire täitemenetlus. Suurena võib ka kohtute töökoormus. Kindlasti ei saaks kaalutusõiguse olemasolul kriteeriumiks olla enampakkumisel osalenud isiku hoolsuskohustuse rikkumine. Võlaõiguslikus suhtes on rahalisest kohustusest vabastamise standard väärmatu jõud ning avalik-õiguslikus suhtes ei peaks see standard ilma kaaluka põhjendusega olema teistsugune.

40. Tagastamata tagatisraha kojale kandmise eesmärk on vajadus tagada täitemenetluse kättesaadavus ja rahastada selleks isemajandavat kohtutäiturite süsteemi riigieelarvelisi vahendeid kasutamata.

Justiitsminister

41. Justiitsminister on seisukohal, et TMS § 100 lõige 4 võib olla põhiseadusega vastuolus osas, mis kohustab kohtutäiturit kandma tagatisraha koja eelarvesse täies ulatuses ning ei anna kaalutusotsuse tegemise võimalust, otsustamaks kas tagatisraha tuleb vähemalt osaliselt tagastada ostjale.

42. Vaidlustatud normid on asjassepuutuvad, kuna nende põhiseadusvastasuse korral muutuksid kaebaja kohustused ja põhiõiguste riive määr. Kontrollitav akt on formaalselt põhiseaduspärane.

43. Tagatisraha määramise eesmärk on distsiplineerida enampakkumisel osalejaid, vältimaks enampakkumise „lõhkiajamist”. Tagatisraha kandmine koja eelarvesse teenib koja finantseerimise eesmärki. Koja tegevust finantseeritakse ennekõike liikmetasude laekumistest. Eesmärk toetada täiendava finantseerimisallika arvel muu hulgas kohtutäiturite ja pankrotihaldurite tööks vajalike infosüsteemide arendamist ja haldamist on legitiimne.

44. TMS § 100 lõige 4 võib olla põhiseadusega vastuolus kaalutusõiguse puudumise tõttu. Tuleb kaaluda kohtutäiturile pädevuse andmist kaaluda tagatisraha tagastamist ostjale täies ulatuses või osaliselt või ka tagatise summa ülemise piirmäära kehtestamist.

45. Aktsepteeritav ei ole kasutada tagastamisele mittekuuluvat tagatisraha konkreetsetes täitemenetluses nõuete rahuldamiseks. TMS-i järgi rahuldatakse sissenõudja nõudeid võlgniku vara arvel, tagatisraha on kolmanda isiku vara.

Sissenõudja

46. Sissenõudja märkis Riigikohtule saadetud arvamuses, et jääb tsiviilasjas nr 2-19-3234 Harju Maakohtule puudutatud isikuna esitatud seisukoha juurde, mille kohaselt on TMS § 100 lõike 4 teine lause vastuolus põhiseadusega, ja esitas selle arvamuse lisana.

Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda

47. Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda on seisukohal, et TMS § 100 lõike 4 teine lause on põhiseadusega kooskõlas.

48. TMS § 100 lõike 4 teine lause on formaalselt põhiseaduspärane.

49. TMS § 100 lõige 4 ei riiva enampakkumisel osaleja omandipõhiõigust, kuna osaleja on enampakkumise tingimuste, sh tagatisraha suurusega nõustunud ega ole neid vaidlustanud. Kohtutäitur otsustab tagatisraha suuruse enne enampakkumise väljakuulutamist TMS § 83 lõike 1 alusel. Omandipõhiõigust riivab kohtutäituri otsus määrata väga suur tagatisraha, mitte see, et tagatisraha kantakse koja eelarvesse.

50. Täitemenetluse eesmärk on sissenõudjate õiguste ja vabaduste tagamine, arvestades seejuures ka võlgniku huve. Võlgniku vara müügi otstarve on nõude rahuldamine võlgniku vara arvel võimalikult kiiresti. Tagatisraha määramisel on osalejaid distsiplineeriv eesmärk.

51. TMS § 103 lõike 2 järgi ei vastuta kohtutäitur ega võlgnik asja müümisel täitemenetluses müüdud asja puuduste eest. Kohtutäiturile võlgniku vara puuduste eest vastutuse panemine on vastuolus täitemenetluse eesmärgiga rahuldada võlgniku vastu esitatud nõue võimalikult kiiresti ja täielikult. Sel põhjusel ei rakendata vara müügile täitemenetluses tarbijakaitse õigusnorme. Vara enampakkumisel osaleja annab enampakkumiste elektroonilises oksjonikeskkonnas kinnituse, et on tutvunud enampakkumisel müüdava varaga ning on teadlik selle seisukorrast.

52. Kui enampakkumisel osaleda sooviv isik peab määratud tagatisraha liiga suureks, siis on tal võimalik vaidlustada kohtutäituri otsus tagatisraha suuruse määramise kohta.

53. Kohtutäitur peab tagatisraha suuruse määramist TMS § 83 lõike 1 alusel põhjendama. Määramisel tuleb arvesse võtta nii vara alghinda ning potentsiaalsete osalejate maksevõimet ja kavandatavate riskide suurust kui ka seda, et 3% tagatisraha suurusest peab olema piisav, et katta kohtutäituri enampakkumisega seotud kulud. Kui enampakkumine on juba ostuhinna tasumata jätmise tõttu nurjunud, ei pea TMS § 100 lõike 4 teine lause kohtutäiturile kaalutusruumi jätma.

54. Põhiseadusega ei ole vastuolus tagatisraha tagastamata jätmise esialgsele ostjale. Kui kanda tasutud tagatisraha tagasi ostuhinna täieliku tasumise kohustust rikkunud enampakkumise võitjale, kaotaks tagatisraha kui ostjaid distsiplineeriva meetme määramise regulatsioon oma mõtte.

55. Teoreetiliselt oleks võimalik esialgse ostja makstud tagatisraha arvel vähendada sissenõudja nõuet võlgniku vastu (sisuliselt maksta tagatisraha võlgnikule), kuid sellisel juhul täidetakse võlgniku kui maksejõulise isiku kohustusi kolmanda isiku (tema makstud tagatisraha) arvel. Maksejõulise, nõuete vabatahtlikust täitmisest kõrvale hoiduva isiku varalise seisundi niisugune parendamine on põhjendamatu.

56. Järelikult tuleb kõne alla üksnes tagastamata jäetud tagatisraha maksmine (pärast kohtutäituri lisatasu mahaarvamist) kolmandale isikule. Kuni 31. detsembrini 2009 kehtinud TMS § 100 lõike 4 redaktsiooni järgi tuli tagatisraha kanda riigieelarvesse. Alates 1. jaanuarist 2010 tuli tagatisraha kanda koos sama seadusemuudatusega loodud avalik-õigusliku juriidilise isiku, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja eelarvesse (algselt ametikogu üksikossa ja alates 10. jaanuarist 2013 eelarve ühisossa).

57. Tagatisraha kandmine koja eelarve ühisossa ei ole põhiseadusega vastuolus. Koda on Eesti Vabariigiga samaväärne avalik-õiguslik juriidiline isik, kes kasutab tagatisraha ameti- ja kutsekogu ühise tegevusega, sh elektroonilise oksjonikeskkonna teenuse kvaliteedi parandamisega seotud kulude katteks.

58. Enampakkumise korraldajale igakordse otsustusõiguse andmine, kas kanda nurjunud enampakkumise tagatisraha koja eelarvesse, sissenõudjale nõude vähendamiseks või tagastada see tagatisraha maksnud isikule, tekitab võlausaldajate ja potentsiaalsete ostjate erineva kohtlemise, mistõttu vaidlused erinevate menetlusosaliste õiguste kaitse üle võivad kujuneda lõpututeks.

59. Kuna justiitsministeeriumi algatatud maksejõuetusõiguse revisjoni tulemusel valminud eelnõu väljatöötamise kavatsus ei pea enampakkumiste tagatisraha täiendavat reguleerimist vajalikuks, ei jaga ka nimetatud revisjoni komisjon kahtlust TMS § 100 lõike 4 teise lause põhiseaduspärasuses.

60. Kui Riigikohus peaks asuma koja omast vastupidisele seisukohale, taotleb koda, et Riigikohus analüüsiks TMS § 100 lõike 4 teise lause kooskõla põhiseadusega ka pankrotimenetluse käigus korraldatud, kuid ostuhinna tasumata jätmise tõttu nurjunud enampakkumiste tagatisraha koja eelarve ühisossa kandmise korral.

61. Koda on Riigikohtule esitatud arvamusele lisanud ka justiitsministeeriumi 24. jaanuari 2018. a vastuse tema pöördumisele TMS § 100 lõike 4 asjus. Selles juhib justiitsministeerium tähelepanu asjaolule, et ettepanek kanda kohtutäiturite tasutav tagatisraha kohtutäiturite ametikogu eelarveosasse ning pankrotimenetluses nurjunud enampakkumiste tagatisraha pankrotivarasse viiks võlausaldajate erinevale kohtlemisele täite- ja pankrotimenetluses. Samuti on koda lisanud enda arvamusele õiguskantsleri 4. septembri 2017. a kirja, milles õiguskantsler teavitab koda omapoolse uurimise algatamata jätmisest TMS § 100 lõike 4 ebaproportsionaalsuse ning pankrotihaldurite erineva praktika kohta selle sätte rakendamisel.

62. Avaldaja (IdeaFood OÜ) ja kohtutäitur (Risto Sepp) oma arvamust kohtule ei esitanud.

VAIDLUSALUNE SÄTE

63. Täitemenetluse seadustiku § 100 lõige 4, mille teise lause tunnistas maakohus osaliselt põhiseadusevastaseks, sätestab:

„(4) Esialgne ostja ei või käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud asjaoludel toimuval kordusenampakkumisel osaleda. **Tema makstud tagatisraha ei tagastata ja see kantakse [Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite] koja eelarve ühisossa.** Samuti peab ta tasuma tema pakutud hinna ning kordusenampakkumisel pakutud hinna vahe, kui kordusenampakkumisel pakutud hind on tema pakutud hinnast madalam. Võlgnikul on õigus nimetatud hinna vahe esialgselt ostjalt sisse nõuda.
[RT I, 31.12.2012, 5 - jõust. 10.01.2013]”.

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

64. Praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve asja aluseks olevas tsiviilasjas esitas avaldaja kaebuse kohtutäituri otsuse peale, millega kohtutäitur jättis rahuldamata kaebuse täitemenetluses toimunud enampakkumisel osalemiseks tasutud tagatisraha tagastamata jätmise kohta avaldajale, kes rikkus enampakkumisel ostetud asja eest ostuhinna tasumise kohustust. Avaldaja väitel pidanuks kohtutäitur tagatisraha tagastamise otsustamisel arvesse võtma enampakkumise nurjumise põhjuseid, kuna tagatisraha täies ulatuses tagastamata jätmise oli konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades avaldajat liigselt koormav.

65. Asja õiguslik põhiküsimus on kolleegiumi hinnangul selles, kas TMS § 100 lõike 4 teine lause, mis näeb ette eranditeta reegli, et enampakkumise nurjumise korral ei tagastata enampakkumisel osalemiseks tasutud tagatisraha isikule, kes rikub enampakkumisel ostetud asja eest ostuhinna tasumise kohustust, vaid kantakse see koja eelarve ühisossa, riivab põhiseadusvastaselt mõne täitemenetluse osalise põhiseadusest tulenevaid õigusi, ennekõike PS §-st 32 tulenevat omandipõhiõigust.

66. Sellele küsimusele vastamiseks vaeb kolleegium kõigepealt, kas ja millises ulatuses on Harju Maakohtu kontrollimiseks esitatud norm asjassepuutuv (I). Seejärel teeb kolleegium kindlaks riivatava põhiõiguse (II) ning kontrollib riive põhiseaduspärasust (III).

I

67. PS § 15 lõike 1 ja § 152 lõike 2 ning põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lõike 2 esimese lause järgi on kohtu algatava konkreetse normikontrolli lubatavuse eelduseks kontrollimiseks esitatud sätte asjassepuutuvus. Riigikohtu pikaajalise praktika kohaselt on asjassepuutuv sätte, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega (alates Riigikohtu üldkogu 22. detsembri 2000. a otsusest asjas nr 3-4-I-10-00, punkt 10). Otsustava tähtsusega on sätte siis, kui kohus peaks sätte põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui põhiseadusele vastavuse korral (esimest korda Riigikohtu üldkogu 28. oktoobri 2002. a otsuses asjas nr 3-4-I-5-02, punkt 15).

68. Praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve asja algatanud Harju Maakohtu hinnangul oli tsiviilasja lahendamisel asjassepuutuv TMS § 100 lõike 4 teine lause, millest tulenevalt täitemenetluses toimunud enampakkumise nurjanud osaleja makstud tagatisraha ei tagastata ja see kantakse koja eelarve ühisossa. Kohtu põhjenduste järgi oli see sätte otsustava tähtsusega, kuna sätte põhiseaduspärasuse korral puudub kohtutäituril võimalus jätta

tagatisraha tervikuna või osaliselt koja eelarvesse kandmata, samas kui sätte põhiseadusvastasuse korral saaks esitatud kaebuse rahuldada ning kohustada kohtutäiturit tagatisraha koja eelarvesse kandmise küsimust uuesti läbi vaatama.

69.Kolleegium nõustub Harju Maakohtu põhjendustega. TMS § 100 lõike 4 teine lause on asjassepuutuv ja kohtu taotlus lubatav. Seejuures märgib kolleegium, et TMS § 100 lõike 4 teise lause osa „see kantakse koja eelarve ühisossa” on asjassepuutuv niivõrd, kui võrd tagatisraha jäetakse avaldajale tagastamata või mõnele muule täitemenetluse osalisele kandmata. See tähendab, et praeguses asjas ei kontrolli kolleegium seda, kas õigustatult tervikuna või osaliselt avaldajale tagastamata või mõnele muule täitemenetluse osalisele kandmata jäetud tagatisraha kandmine just koja eelarve ühisossa on põhiseadusega kooskõlas.

70.Kolleegiumi hinnangul tuleneb seadusandja suurest otsustusruumist riigi tulude ja kulude planeerimisel (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 29. märtsi 2017. a otsus asjas nr 3-4-1-15-16, punkt 113; Riigikohtu üldkogu 15. detsembri 2015. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-71-14, punkt 122), et isikute omandipõhiõigus ei ulatu üldjuhul seaduse alusel kehtestatud avalik-õiguslike maksetena kogutud vahendite käsutamisele. Kolleegium mõnab, et selline õigustatud huvi võib säilida, kui seadusandja kehtestab näiteks regulatsiooni, mille kohaselt avalik-õiguslikus menetluses makstud tagatisraha või muu rahalise kohustuse täitmise saadud tulu kantakse automaatselt mõne eraõigusliku juriidilise isiku kontole, kelle puhul seos avalike huvide tagamisega puudub. Praegu ei ole aga tegemist seesuguse juhtumiga.

71.Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda on Riigikohtule esitatud arvamuses taotlenud, et Riigikohus analüüsiks TMS § 100 lõike 4 teise lause kooskõla põhiseadusega ka pankrotimenetluse käigus korraldatud, kuid ostuhinna tasumata jätmise tõttu nurjunud enampakkumiste tagatisraha koja eelarve ühisossa kandmise korral. Kuna praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve aluseks olev tsiviilasi puudutas täitemenetluses tagastamata jäetud tagatisraha, kontrollib kolleegium üksnes täitemenetluses tasutud tagatisraha tagastamata jätmise põhiseaduspärasust.

II

72.TMS § 100 lõige 3 näeb ette, et kui ostja rikub täitemenetluses toimuval enampakkumisel ostetud asja eest ostuhinna tasumise kohustust, pannakse asi kohe kordusenampakkumisele. TMS § 100 lõike 4 esimese lause kohaselt ei tohi selline ostja kordusenampakkumisel osaleda ning TMS § 100 lõike 4 teise lause alusel tema makstud tagatisraha ei tagastata, vaid kantakse koja eelarve ühisossa. TMS § 83 lõike 1 järgi võib kohtutäitur enampakkumise korral määrata enampakkumisel osalejatele tagatisraha kuni kümme protsenti alghinnast ning enampakkumisel osaleda sooviv isik peab selle tasuma. See tähendab, et enampakkumise nurjumise korral TMS § 99 lõike 1 punkti 3 alusel kaotab isik, kes ei tasu enampakkumisel ostetud asja eest ostuhinda, tagatisraha, mille suurus võib küündida kuni ühe kümnendikuni enampakkumise objekti alghinnast.

73.Riigikohus on järjekindlalt väljendanud seisukohta, et PS § 32 on üldine varalisi õigusi kaitsev norm, mille kaitse ulatub kinnis- ja vallasasjade kõrval ka rahaliselt hinnatavatele õigustele ja nõuetele (vt nt Riigikohtu üldkogu 17. juuni 2004. a otsus asjas nr 3-2-1-143-03, punkt 18; viimati Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 6. jaanuari 2015. a otsus asjas nr 3-4-1-18-14, punkt 54).

74.Tagatisraha tagastamata jätmise asemel selle koja eelarvesse kandmine mõjutab tagatisraha tasunud isiku omandit ebasoodsalt ehk riivab tema PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust. Näiteks praegusel juhul tähendas tagatisraha tagastamata jätmise avaldajale, kes oli tasunud maksimumsummas määratud tagatisraha, vara vähenemist 6750 euro võrra.

75.Harju Maakohtu hinnangul riivas asjassepuutuv sätte lisaks avaldaja PS §-s 32 tagatud omandipõhiõigusele ka võlgniku ja sissenõudja omandipõhiõigust ning PS §-s 14 sätestatud õigust ausale menetlusele.

76.Kolleegium ei nõustu Harju Maakohtuga selles, et regulatsioon, mis näeb ette tagastamata jäetud tagatisraha kandmise koja kui menetlusvälise isiku kontole, riivab ka võlgniku ja sissenõudja omandiõigust, kuna selle arvel oleks võimalik vähendada võlgniku kohustust ja rahuldada sissenõudja nõuet. Kolleegiumi arvates ei saa sissenõudja nõude rahuldamata jätmist enampakkumisel osaleja tasutud tagatisraha kui kolmanda isiku vara arvel pidada sissenõudja omandiõiguse riiveks. Täitemenetluse seadustiku järgi rahuldatakse sissenõudja nõuded võlgniku vara arvel. PS §-st 32 tuleneva omandipõhiõiguse kaitseala ei saa kolleegiumi meelest sisustada selliselt, et see hõlmab ka sissenõudja õigust saada nõue rahuldatud niisuguse kolmanda isiku vara arvel, kellega sissenõudjal ja võlgnikul puudub õigussuhe. Seetõttu kontrollib kolleegium järgnevalt TMS § 100 lõike 4 teise lause kooskõla üksnes täitemenetluses enampakkumisel osalenud ja ostuhinna tasumise kohustust rikkunud isiku omandipõhiõigusega.

77.PS § 14 kohta, mis maakohtu hinnangul sisaldab isiku õigust kohtutäituri kaalumisõigusele tagatisraha tagastamise üle otsustamisel, märgib kolleegium, et põhiseadus ei sisalda isiku põhiõigust kaalumisele, vaid nõuab üksnes, et kaalumise annaks tema põhiõiguse piiramise seisukohalt proportsionaalse tulemuse sõltumata sellest, kes kaalumist teostab. Teisisõnu võib isiku omandipõhiõiguse riive olla proportsionaalne ka juhul, kui seda on kaalunud seaduse, praegusel juhul täitemenetluse seadustiku vastu võtnud Riigikogu (nii ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 16. novembri 2016. a otsus asjas nr 3-4-1-2-16,

punkt 119). Kolleegium vastab seega järgmiseks küsimusele, kas Riigikogu on TMS § 100 lõike 4 teist lauset kehtestades leidnud kohase tasakaalu enampakkumisel osalenud isiku omandipõhiõiguse ja sättes sisalduva piirangu taotletava eesmärgi vahel.

III

78. PS §-s 32 sätestatud põhiõigust omandi puutumatusel võib piirata juhul, kui piirang on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas. Kolleegium ei kahtle TMS § 100 lõike 4 teise lause formaalses põhiseaduspärasuses. Materiaalselt on sättes sisalduv piirang põhiseaduspärane, kui selle eesmärk on legitiimne ja piirang on nimetatud eesmärgi saavutamiseks proportsionaalne. Pikaajalise praktika kohaselt kontrollib kohus piirangu vastavust proportsionaalsuse põhimõttele järjestikku kolmel astmel: kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajaduse korral ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust (Riigikohtu üldkogu 11. juuni 2019. a otsus asjas nr 5-18-8/19, punkt 61).

79. Kolleegiumi hinnangul on TMS § 100 lõike 4 teises lauses sisalduva piirangu eesmärk ennekõike distsiplineerida enampakkumisel osalejaid. Nii peaks tagatisraha tagastamata jätmise tagama, et enampakkumisel osaleksid isikud, kes ka tegelikult tahavad enampakutavat asja osta ega soovi enampakkumist nurjata (vrd Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. oktoobri 2015. a otsus asjas nr 3-2-1-66-15, punkt 14). Enampakkumise nurjumine ja sellele järgnev kordusenampakkumine pikendavad täitemenetlust ja võivad selle kaudu kahjustada nii võlausaldaja kui ka võlgniku huve vaatamata sellele, et TMS § 100 lõike 4 kolmanda lause kohaselt on võlgnikul õigus enampakkumise nurjanud isikut sisse nõuda algsel enampakkumisel tema pakutud lõpphinna ning kordusenampakkumisel pakutud lõpphinna vahe. Näiteks arvestatakse TMS § 56 lõike 3 järgi sissenõudja nõudelt viivist kuni eseme enampakkumise päevani. Kolleegium leiab, et eesmärk tagada lõppastmes võlausaldajat kaitsev täitemenetlus, arvestades seejuures ka võlgniku huve, on enampakkumisel osaleja omandipõhiõiguse kui lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõiguse piirangu eesmärgina legitiimne.

80. Põhiõigust piirav abinõu on sobiv, kui see soodustab piirangu eesmärgi saavutamist. Kolleegiumi hinnangul on tagatisraha tagastamata jätmise meetmena sobiv, kuna aitab enampakkumisel osalejate distsiplineerimise ja selle kaudu võlausaldaja ja võlgniku huve kaitsva täitemenetluse eesmärki põhimõtteliselt saavutada.

81. Põhiõiguse piirang on vajalik, kui piirangu eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Kolleegium leiab, et enampakkumisel osalejate distsiplineerimise eesmärki ei oleks võimalik saavutada enampakkumisel osaleja omandipõhiõigust vähem kahjustava meetmega, mis oleks sama mõjus kui tema tasutud tagatisraha täielik tagastamata jätmine. Ehkki osalejaid distsiplineeriv toime oleks tagatisraha tagastamata jätmisel ilmselt ka siis, kui seadusandja näeks näiteks ette erandi tagatisraha täies ulatuses tagastamata jätmise reeglist või kohtutäituri kaalumisoiguse tagatisraha tagastamise otsustamisel või kehtestaks tagastamata jäävale tagatisrahale ülempiiri, ei oleks need alternatiivsed heidutusmehhanismid sama efektiivsed kui tagatisraha täielik tagastamata jätmine. Seega on tagatisraha täies ulatuses tagastamata jätmise ostjate distsiplineerimise eesmärgi saavutamiseks vajalik.

82. Otsustamiseks abinõu mõõdukuse üle, tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused. Kolleegiumi hinnangul ei ole enampakkumisel osalenu tasutud tagatisraha igal juhul täies ulatuses tagastamata jätmise enampakkumisel osalejate distsiplineerimise eesmärgi saavutamiseks mõõdukas omandipõhiõiguse piirang.

83. Täitemenetluses toimuval enampakkumisel määratava tagatisraha suurus võib TMS § 83 lõike 1 järgi ulatuda kuni kümne protsendini enampakkumisel müüdava asja alghinnast. Näiteks praegusel juhul jäeti avaldajale, kellele kohtutäitur oli määranud tagatisraha maksimaalses võimalikus määras, tagastamata tagatisraha 6750 eurot, mis kolleegiumi hinnangul kujutab endast märkimisväärset omandipiirangut sõltumata sellest, et avaldajaks oli äriühing. Kehtiva regulatsiooni tingimustes, kus TMS võimaldab ka iseäranis kallitele objektidele määrata tagatisraha maksimummääras ega sätesta tagastamata jäetavale tagatisrahale ülempiiri, ei ole välistatud ka olukorrad, kus tagastamata jäetav tagatisraha ja sellega kaasnev omandipiirang võib ulatuda sadadesse tuhandettesse eurodesse (vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi viidatud otsus asjas nr 3-2-1-66-15, punkt 15).

84. Pealegi ei ole tagatisraha tagastamata jätmise võimalus ostuhinna tasumise kohustuse rikkumise eest ainus tagajärg, millega täitemenetluses toimuval enampakkumisel osalev isik peab arvestama. TMS § 100 lõike 4 kolmanda ja neljanda lause järgi peab isik, kes seda kohustust on rikkunud, tasuma tema enampakkumisel pakutud hinna ning kordusenampakkumisel pakutud hinna vahe, kui kordusenampakkumisel pakutud hind on tema pakutud hinnast madalam, ning võlgnikul on õigus nimetatud hinna vahe esialgselt ostjalt sisse nõuda. Praeguse juhtumi asjaolude valguses tähendaks see näiteks, et avaldaja omandikitsendus ei pruugiks piirduda üksnes maksimumsummas määratud tagatisrahast ehk 6750 eurost ilmajäämisega, vaid tal tuleks tasuda ka enampakkumisel tema pakutud hinna 89 500 eurot ning kordusenampakkumisel pakutud hinna, mis võib jääda ka eeldusliku alghinnani 67 500 eurot, vahe. Nii intensiivne omandipõhiõiguse riive ei ole kolleegiumi meelest enampakkumisel osalejate distsiplineerimise eesmärki silmas pidades mõõdukas ehk on PS §-ga 32 vastuolus.

85. Kolleegium märgib, et ka muud avalik-õiguslikus suhtes toimuvad võistleva pakkumise menetlused, kus seadusandja on kehtestanud osalejate distsiplineerimiseks heidutusmehhanismid, ei näe ette täitemenetluses müüdava vara enampakkumisel rakendatava meetmega raskusastmelt võrreldavat pakkumisel osalenud ja selle nurjanud isiku omandikitsendust.

86.Näiteks näeb riigivaraseaduse (RVS) § 70 lõige 4 ette, et avalikul enampakkumisel osalejale, kelle tegevuse tõttu enampakkumine nurjus või jäeti enampakkumise tulemused kinnitamata, tagatisraha, mille suuruseks võib otsustaja RVS § 62 lõike 3 alusel määrata kuni kümme protsenti avaliku enampakkumise või valikpakkumise alghinnast, ei tagastata ja garantii realiseeritakse. Sellisele isikule tekkida võiva hinnavahe riigivara võõrandamise otsustajale hüvitamise kohustuse sätestamise asemel näeb RVS § 71 lõige 3 ette, et kui avaliku enampakkumise võitja ei ole tähtaegselt lepingut sõlminud või lepingu täitmise tagatist esitanud, võib sõlmida lepingu paremuselt teise pakkumise teinud isikuga, kui tagatisrahaks oli määratud vähemalt viis protsenti pakkumise alghinnast. Kuigi RVS § 61 lõige 1 näeb ette, et avalikul enampakkumisel või valikpakkumisel võib otsustaja määrata pakkumise osavõtutasu, mille suuruseks on kuni kaks protsenti pakkumise alghinnast, ei ole nende normide rakendamisel kujunev heidutus eelduslikult sama suur kui TMS-i vastavates sätetes sisalduv.

87.Riigihangete seaduse (RHS) § 90 kohaselt võib hankija nõuda pakkujalt tagatist pakuja poolt riigihanke käigus kohustuste täitmata jätmisega tekitatud kulude täieliku või osalise hüvitamise, sealhulgas hankelepingu sõlmimise tagamiseks, kuid mitte suuremas summas kui üks protsent hankelepingu eeldatavast maksumusest. RHS § 91 lõige 3 näeb ette, et pakkumuse tagatise realiseerimisel või tagastamata jätmisel tagastab hankija pakkujale pakkumuse tagatise selles osas, mis ületab hankijal tekkinud kahju. RHS § 119 lõike 3 järgi on hankijal õigus nõuda edukalt pakkujalt kahju hüvitamist esialgu edukaks tunnistatud pakkumuse ja järgmise edukaks tunnistatud pakkumuse maksumuse vahe ulatuses ning kõigi võimalike lisakulude ulatuses, mis hankijal tuleb kanda hankelepingu sõlmimise tõttu selle pakkumuse alusel, mis tunnistati edukaks pärast pakkumuste uuesti hindamist, samuti kulutuste ulatuses, mis tulenesid uuest pakkumuste hindamisest. Sellisel juhul arvatakse kahjust maha pakkujale tagastamata pakkumuse tagatis.

88.Kokkuvõtlikult ei pea põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium PS §-ga 32 kooskõlas olevaks regulatsiooni, mis tagatisraha tagastamata jätmise otsustamisel TMS § 100 lõike 4 teise lause alusel ei võimalda mingil juhul arvesse võtta tagastamata jääva tagatisraha suurust, enampakkumise nurjumise või muid asjas tähtsaid objektiivseid või subjektiivseid asjaolusid või ei kehtesta tagastamata jäetava tagatisraha suurusele ülempiiri. Sellist omandipõhiõiguse rikkumist aitaks kolleegiumi hinnangul vältida näiteks kohtutäituri võimalus teostada tagatisraha tagastamise küsimuse üle otsustamisel kaalutusõigust, seaduses sellekohase erandi ettenägemine või tagastamata jäetavale tagatisrahale seatav ülempiir.

89.Kolleegium peab vajalikuks lisaks märkida, et KTS § 45 lõike 1 järgi on kohtutäituri enampakkumise nurjumise korral ostja poolt ostusumma tasumata jätmise tõttu õigus saada lisatasuna 3% suurune summa ostja tasutud tagatisrahast. Ehkki KTS § 43 lõike 1 kohaselt saab lisatasu nõuda üksnes tehniliselt või õiguslikult keerukate või ajalisel kulukate täitetoimingute eest, mida kinnistu müümine enampakkumisel üldjuhul ei ole (nii Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. detsembri 2015. a määrus asjas nr 3-2-1-108-15, punkt 23), ei pruugi kohtutäitur olla motiveeritud määrama TMS § 83 lõike 1 alusel tagatisraha väiksemas ulatuses kui 10% müüdava eseme alghinnast.

90.Ehkki kolleegium on praeguse otsuse punktis 88 välja toonud mõned viisid, kuidas seadusandja saaks tuvastatud põhiseadusvastase olukorra kõrvaldada, ja rõhutab, et seadusandja on kas nende vahel valiku langetamisel või muul viisil põhiseaduspärasust tagava regulatsiooni kehtestamisel vaba, tuleb kolleegiumil kuni võimaliku uue regulatsiooni kehtestamiseni lahendada küsimus sellest, millises ulatuses kehtib pärast Riigikohtu otsuse jõustumist edasi vaidlusalune TMS § 100 lõike 4 teine lause.

91.Selles küsimuses leiab põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium, et kuigi ta ei pea üldjuhul õigustatuks seda, et kohtutäitur kui täitevorgan, kelle tegevust iseloomustab formaliseerituse põhimõte, st materiaalsooõiguslike asjaolude kontrollimise kohustuse puudumine (nii Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. juuni 2017. a määrus asjas nr 3-2-1-63-17, punkt 32), asuks hindama, kas tagatisraha maksnud ning enampakkumisel parima pakkumise teinud isik on ostuhinna õigel ajal ja täies ulatuses tasumiseks teinud endast oleneva, st kas tal on olnud enampakkumise nurjamise eesmärk (nagu on ette pannud Riigikohtu tsiviilkolleegium viidatud asjas nr 3-2-1-66-15 tehtud otsuse punktis 18), peab ta praeguse põhiseadusvastase olukorra ajutiseks lahendamiseks optimaalseks varianti, kus tagatisraha tagastamisel teostab kaalutusõigust kohtutäitur.

92.Seega tuleb see, kas praeguse otsuse punktis 88 nimetatud asjaolud esinesid praeguse põhiseaduslikkuse järelevalve asja aluseks olevas tsiviilasjas, kindlaks teha tagatisraha tagastamise üle otsustaval kohtutäituri, kelle vastav otsus on tsiviilkohtumenetluse korras kontrollitav.

93.Eeltoodud põhjustel tunnistab kolleegium TMS § 100 lõike 4 teise lause põhiseaduse §-ga 32 vastuolus olevaks ning kehtetuks osas, milles kohtutäituri puudub täitemenetluses toimunud enampakkumisel osalenu tasutud tagatisraha tagastamise üle otsustamisel kaalutusõigus küsimuses, millises ulatuses tuleb tagatisraha tagastada selle tasunud isikule ning millises kanda Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja eelarve ühisossa.

Villu Kõve, Ivo Pilving, Peeter Roosma, Malle Seppik, Tambet Tampuu

[Riigikohtunik Ivo Pilvingu eriarvamus, millega on ühinenud riigikohtunik Peeter Roosma](#)

